

לפום צURA במצות תלמוד תורה¹

הרב אשר צנעני

מצות לימוד תורה – מצוה כלל-ישראלית

כתב הרמב"ם (*הלכות תית א, ח-ט*):

כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה: בין עני, בין עשיר, בין שלם בגופו, בין בעל יסוריון, בין בחור, בין שהיה זקן וגדול שתSSH כוחו. ואפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר (*יהושע א, ח*):
'והגעת בו יומם ולילה'.

[ט] גдол ישראל – היו מהן חוטבי עצים, ומהן שואבי מים, ומהן סומין; ואף על פי כן היו עוסקים בתלמוד תורה ביום ובלילה, והיו מכלל מעתקי המשמעות, איש מפני איש, עד משה רבינו.

הרמב"ם הציב רף מידתי לכל אדם באשר הוא, על חיובו במצוות תלמוד תורה. מן הפסוק שנטצטויה יהושע בחניכתו 'והגעת בו יומם ולילה' נוצר היסוד למצות תלמוד תורה. יהושע שהיה בעל מלאכות הרבה מהפן המדיני, הצבאי והכלכלי, בהנהגת עם ישראל הנכנס ונוחל את הארץ, נקלע לكونפליקט בין העיסוק בצרבי הכלל ובנה בעת החיוב לעסוק בתלמוד תורה של רבים.

הגמרא (מגילה ג, א) פורסת את היריעה בסוגיה זו, ואף מאירה באור יקרות את הדרך אשר ילכו בה. הגמara מתארת את התגלותו של המלאך אל יהושע ובא כשחרבו שלופה בידו. כשהרואה יהושע את מלאך ה' עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו, הוא שואל: 'הלו אתה אם לצרינו'. עונה לו מלאך ה':

¹ לע"נ ר' חיים ידוב ז"ל. בידועו ומכירו כא אמין לא' חיים ידוב ז"ל, אשר אהבת התורה בערה בוakash יקצת. ובהיותי מכירנו עוד מימי חורפי בלימודינו בישיבת 'כרם ביבנה' ת"יו, קיימתי בעצמי בל"ג שלא להתעצל בהספדו של ת"ח, כפסק מרן השוע"ע בי"ד סימן שדמ ובס"ס-tag. יהיו רצון שהיהו כתובים הללו לרצון לפני בורא עולם, וזכות הלימוד בס תעמיד לר' חיים להתהלך לפני ה' בארץות החיים.

אמר לו : אמש בטלתם תמיד של בין העربים, ועכשו בטלתם תלמוד תורה!

אמר לו : על איזה מהן באתי? אמר לו : עתה באתי! מיד, וילן יהושע בלילה
ההוא בתוך העמק.

יש להבהיר, כי לדעת התוס' (שם ד"ה וילן) נהוג המדרש לצרף פסוקים מעניינים
שוניים אל מקום אחד ולדרשו אותן יחד כמין חומר. הפסוק דלעיל בא בהקשר
למלחמת יריחו ובא מלאך ה' במלחמה הראשונה של יהושע לעוזרו ולתומכו. הגמara
חיברה שני פסוקים : וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העט' (יהושע ח, ט), וילך יהושע
בלילה ההוא בתוך העמק' (יהושע ח, יג). שני הפסוקים הללו עוסקים בהכנות
למלחמת העי. ואכן הרדי'ק (יהושע ח, יד) עומד על כך וסבבו מוכיח לדדרשא קא אותו.

בכל אופן, הדיוון בغمara עוסק בבייקורת שהשמי' מלאך ה' באזני יהושע, על ביטול
קרבן תמיד של בין העربים או על ביטול תלמוד תורה. הוכראה השאלה שמלאך ה'
כחרכבו שלופה בידו בא בתביעה על ביטול ת"ת בלילה, בזמן שאינו זמן מלחמה,
(הרדי'ק שם אומר שאנו פטורים ממצוות תלמוד תורה בזמן שעסוקים במלחמה,
ובלשונו : יזהה הדרש רוחק כי אין שעת מלחמה שעת תלמוד תורה, יעון שם).

בדילמה הראשונה שאלה נקלע יהושע בא מלאך ה' לפשט את הפסוק 'והגית בו יום
ולילה', שעליה בסיס הרמב"ם את חובת האדם בעולם מצוות ת"ת וקבע מסמרות.
על ביטול תלמוד תורה באתי! יש לקבוע את מצוות תלמוד תורה שתהא באופן
תמידי.²

לימוד תורה לכל אחד

ר' יוסף קארו בבית יוסף (יוי"ד רמו, א) מתחקה על מקורות ציטוטי הלכותיו של
הרמב"ם במרחבי התלמוד. לאילו דמיות כיוון הרמב"ם בהלכותיו המחייבות את כלל
ישראל בחובת מצוות ת"ת במצבים שונים ומשונים. עני ועשיר, בעל יסורים וסומים,

² הלחם משנה (הלו' תלמוד תורה א, ח), מיישב בין שני הפסוקים : יונתת לחם פנים לפני תמיד', והפסוק
'והגית בו יום ולילה', שייעלו בקנה אחד על מסקנת הגמara שתדירות מצוות ת"ת נובעת מיהגית בו
יום ולילה ולא מלחם הפנים. עיין שם.

חווטבי עצים וושאבי מים, בעל אשה ובנים וכו'. האם ניתנו לאפיין כל אחת מן הדמויות ולשוזר ביניהם צד שווה כדי שתמונת חיוב מצוות תלמוד תורה תהיה שלימה ותמה?

העשירים – אוטם מייצג ר' אלעזר בן חרסום על פי הגמרא (יומא לה, ב):

כלום עשיר היהת יותר מר' אלעזר בן חרסום... שהניח לו אביו אלף עיריות ביבשה וכנגדן אלף ספרינותבים ובכל יום ויום נטל נאד של קמח על כתפיו (אם אין קמח אין תורה) ומhalbך מעיר לעיר וממדינה למדינה **ללמוד תורה**. פעם אחת מצאווהו עבדיו ועשו בו אנגריא (עבודה בשודתו) אמר להן, בבקשה מכם הניחוני ואליך ללימוד תורה, אמרו לו, חי ר' אלעזר בן חרסום (אדוונס של אוטם עבדים) שאין מניחין אותו (לא הכירוهو שהוא אדוונס) ומימיו לא הלק וראה אותו, אלא יושב ועובד בתורה כל היום וכל הלילה.

ר' אלעזר בן חרסום מהביל את חייו העוזי לטובת התמדדה בתלמוד תורה. דבקותו בלמידה התורה למורות עשרו מחייבת את העשירים.

הענינים – אוטם מייצג התנא היל, ועליו בחדא מחתא מצרכ' הב'י את ר' חנינא בן דוסא (תענית כה, ב) ור' יהושע שלפרנסתו היה פחמי ובד בבד שמש כאב בית דין (ברכות כח, א) היל נבחר בשביב היותו מביא פרנסה לבני ביתו מחתיבת עצים ביער. קבוצה זו מצינו הרמב"ם כ'יחוטבי עצים' הגמרא (יומא שם) מתארת את עניותו של היל ומאייך את מאמציו הכבירים לעסוק בתלמוד תורה: היה משתכר מטבח אחד, אותו חילק – חציו לפרנסת ביתו וחציו לשומר בהמ"ד, שיאפשר לו כניסה ללימוד תורה מפי שמעיה ואבטליון רבותיו. ערב שבת אחד לא נשתרך כלום, ועל כן עלה לגג בית המדרש, ודרכ' הארובה עסק בתורה מפי רבותיו. אלא שנצברו על גבו שלוש אמות של שלג, ורק לאחרת בוקר הבחינו בו. פרקווה והרחיכו וסכווה והושיבוהו כנגד המדרשה. מסירות נפש שכזאת למצוות תלמוד תורה ומתחזק עניות קשה, עתידה לחייב את הענינים בעמדם לדין לאחר מיתה.

ושאבי המים מיוצגים על ידי רב הונא. הגמרא (כתובות קה, א) מספרת עליו שלפרנסתו הדחוקה עסק בהשקית שדות בדלים. כשהבקשו ממנו לשמש כדין בין

שננים, היה דורש מן התובע והנתבע לדאוג לאדם שיחליפנו בהשקיית השדות בזמן
שמשמש להם כדיין (על הדיינות לא נטל ממון).

בעלי הייסורים מיזוגים על ידי הلتנא האלוקי ר' אלעזר בן ר' שמעון, על פי הגמרא
(ב"מ פד, ב) כאשר ביקש על עצמו ייסורים וקיבלם על עצמו בלילה. בברkr היה מבקש
ומצווה על הייסורים שיילכו ממנו מפני ביטול תורה. המהרש"א מבאר מניין היה כוח
לר' אלעזר להעביר ייסורים ולהפסיקם בבוקר על פי דברי הגמרא (ברכות ה, א): אם
היה רואה אדם שישראל באים עליו, ופשש במעשו ולא מצא, يتלה בביטול תורה
ואם תלה ולא מצא בידוע שישראלים של אהבה הם, כי את אשר יאהב ה' יוכיח. עד
כאן. ייסוריו של ר' אלעזר היו ייסורים של אהבה של פך שכר ועונש לא היו מגיעים
אליו. אלא בקشم על עצמו ולא מחרמת ביטול תורה ואם לא ילכו ייסוריו בבוקר הרי
שיתבטל מלימוד תורה. והלא יסוד ייסוריין אלו שאינם על ביטול תורה.

הסומים מיזוגים בדיון על ידי ר' יוסף (ור' שת), על פי דברי הגמara (קידושין לא, א)
בסוגיות גדול המצווה ועשה שחפץ לעשות סעודת לחכמים. מסירות נפש לתלמוד
תורה למורות מגבלה בלתי נטפסת בשל היוטו סגי-נהור ולא נתן לנפשו אלא עסק
בתורה יומם ולילה.

يهושע – סולל הדרך בהתמדה בתורה בתוך התמודדות החיים המעשיים
כשעומדים אנו לדיון, נצבים וקיים דוגמאות מוחשיות של תנאים ואמוראים
המעמידים באור יקרות את סדר ההנאה במצבות תלמוד תורה זהה העולם. חיו
מסתתמות טענותיו של האדם למול גдолיהם של הלל ור' אלעזר בין חרסום, ר'
אלעזר בן ר' שמעון, רב הונא, רב יוסף, יוסף הצדיק (התמודדות מול אש פוטיפר על
פי הגמara יומה שם).

يهושע תלמידו של משה שפניו כפני הלבנה מעביר השמורה מפני משה רבו. על פי דברי
הרמב"ם, יהושע סולל דרך בסוגיות התמודדות يوم יומית ובהתמדה במצבות תלמוד
תורה והשילוב ביניהם. הוא אשר קיבל את ההוראה של יהיגת בו יומם ולילה,
המשמשת בסיס להגדרת החיוב במצבות תלמוד תורה, ומכאן יצאת ההוראה לכלל
ישראל באופן המעשי של קיום המצווה.

אכן, לעשירים נמצא פתח כיצד יכולים הם להוסיף בסוג של עסוק התורה על ידי החזקת עולם התורה והעסקים בה, כדוגמת יששכר וזבולון. אך מגבלה רובצת עליהם, שהדברים צריכים להתבהר מראש ולא למפרע. בדברי הגמרא (סוטה כא, א) כדוגמת שבנה והל שבנה אחיו של הל עסוק במסחר והל שהיה עני עסק בתורה. ברבות הימים ביקש שבנה אשר מצודתו הייתה פרוסה על החיים הגשמיים וה' היטיב עמו בנכסים מרובים לעשות עסק עם אחיו הל. הל ושבנה אחיו הל הל עסק בתורה (מתוך עוני) ושבנה עבד עסקה. לסוף אמר שבנה להל: בוא נחלק בהסכם את לימוד התורה שלך בינוינו. יצתה בת קול ואמרה: אם יתן איש את כל הון ביתו באחבה בוז יבוזו לו.

אותו הל שהשתכר מטבע וחציו נתן לבית המדרש, אילולא נתמך על ידי אחיו שבנה בתחילת דרכו, או אז העסקה הייתה בעלת חשיבות ונזקפת גם לזכותו של שבנה. מסירות הנפש למצות תלמוד תורה מתוך עוני, כל הון לא ישווה בה.

משה רבינו מטיל על תורה על כלל ישראל

משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליهوוש וויוהוש לזכנים. וכתב הרמב"ם שגדולי ישראל הם מכלל מעתיקי השמורה איש מפני איש עד משה רבינו. هو אומר: אלו המוסרים עצם על מצות ת"ת, בכלל מעתיקי השמורה וסמוכים לעד לעולם עד משה רבינו.

ביום מותו, משה רבינו מעמיד את כלל ישראל בברית ה' ובעלתו. בכלל ישראל תיאר הכתוב 'אתם נצבים היום כולכם... ראשיכם... כל איש ישראל... טפכם נשיכם... מחוטב עציך עד שואב מימיך... לעברך בברית ה' אלקיך' (דברים כט ט-יא).

ישנם רבדים שונים בכלל ישראל. בעלי המלאכה שבהם אשר אחזו בייפה תלמוד תורה עם דרך ארץ' ויודעים כוחו של שילוב מצות ת"ת ועסק הפרנסה בהרוויחת. הרובד של בעלי הקשיים הכלכליים הגוףניים ובעלי היסורים הם בכלל היחוטב עציך עד שואב מימיך'. רובד נוסף בכלל ישראל אלו הפטוריות למורי עסק תלמוד תורה. טפכם, נשיכם ובכללים הסומין, כולם נכנים בערבות לשלמות התורה והעסק בה באופן תמידי.

משה רבינו מכון גבורה, לכל פרט מתוך כלל ישראל ולא משנה באיזה רובד הוא נמצא הרי שהוא כולל במחויבות ובערבות של מצוות ת"ח (כולל מי שאינו מצווה ועושה). אלה הניצבים היום (יום הדין) לפני ה' כולם עברו בברית ה' ולכלם מחויבות של התמדה בעסק התורה. בו בשעה שיעמדו לפני האדם היל, ר' אלעזר בן חרסום, ר' אלעזר ביר שמעון, ר' יוסף ויוסף הצדיק ובלא אומר ודברים מעשיהם יוכלו כי אין מנוס ואין מוצא לשום תשדקה על מסירות הנפש לתלמוד תורה.

תורת חיים של ר' חיים

ר' חיים ידוב, מצערותו ובמקומו גידוליו לת"ח בישיבת 'כרם ביבנה' המעתירה ת"ו, זכה לקנות קניין תורה במסירות נפש ולŁומדה בתמדה גדולה. ספרי הקודש לא משוו מתוך ידיו ובהם היה הוגה תלמיד. ברחובות קרייה בישוב יד בנימין ת"ו ובכל מקום שבו נפגשת בו בדרך, דיבורו היה משולב בהגייגי תורה ומכמניה. התורה הייתה לו סם חיים כמשמעותו וכפshootו.

ר' חיים זכה שבعلותו למחיצה של מעלה בעמדתו בבית דין, יכול היה לטען ולומר בצדק: השתדלתי לקיים דברי הרמב"ם בשמה ואהבה יוקדת כל חי. ללימוד תורה מתוך עשר ומתוך עוני. מתוך שלווה ומתוך ייסורים, ואף בזמנים שבהם אולי היה פטור מלימוד תורה כרב יוסף, עשה עצמו ר' חיים במצבה ועשה בעסק התורה. ר' חיים קיים בעצמו את דברי הרמב"ם (להלן תלמוד תורה א, י): 'עד אימת חיב אדם ללימוד תורה... עד יום מותנו, שנאמר (דברים ד, ט): יופן יסоро מלבבך כל ימי חייך'.

אשריו של ר' חיים שהוא בגדיר מהייב את הכלל בתמדת לימוד התורה. אשריו ואשריו תורתו שעסק בה יום ולילה. היא אשר תעמוד לו 'אלף המגו' בעולם האמת.

*'בריתי הייתה אותו החיים והשלום... תורה אמת הייתה בפיها... בשלום ובמיشور היל
אתני' (מלACHI ב, ה-ו)*

תھא נשמותו צורה בצרור החיים.